

о. Юрій Мицик

З Джерел до Секретної Місії Василя Іскрицького 1682 року

Навесні 1682 р. погіршилося становище християнських держав, які протидіяли османській агресії. Зокрема 7 травня 1682 р. при загадкових обставинах помер московський цар Федір II, поширилися чутки, що його було отруєно. Федора вважали (зрештою, без особливих на те підстав) ворогом Османської імперії. Через день у Москві спалахнуло повстання («Хованщина»), котре тяглося до осені 1682 р. і, здавалося, розпочало період нестабільності, подібний до «Смутного часу» початку XVII ст. Занепокоєний цим король Речі Посполитої Ян Собеський, котрий готувався до відсічі туркам, знову звертає свої погляди на Україну, шукаючи там підтримки. Насамперед він скористався з чудової okazji: до його резиденції у Яворові прибуло запорозьке посольство на чолі з Вороною. Після теплого прийому Ян III передав останньому свій меморандум до січовиків з тим, щоб вони відновили міцний союз з Річчю Посполитою. Одночасно король послав на Січ свого представника, львівського єпископа Йосифа Шумлянського з аналогічною пропозицією, були дані й відповідні листи на Січ та до архімандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля. На тодішні східні кордони Речі Посполитої було направлено королівського секретаря Станіслава Бентковського, який мав при собі королівський універсал-маніфест до смоленської шляхти (від 20 липня 1682 р.). У річищі цих устремлень дипломатії Речі Посполитої знаходиться й місія Василя Іскрицького, відправленого до Димера на Київщині. Іскрицький мав привернути на бік Речі Посполитої лівобережних гетьманців (згідно з даною йому інструкцією Ян Собеський був готовий найняти 40-тисячне козацьке військо) і підключити до цієї справи й білоцерківського протопопа Зарембу. Про місію Іскрицького можна знайти згадки тільки в працях польських істориків Ю. Пердені

та З. Вуйціка¹, причому останній вказав на місцезнаходження одного з списків дипломатичних меморандумів та інструкцій, що були дані Вороні, Й. Шумлянському, В. Іскрицькому та Зарембі, навів деякі витяги з них². Нами ж було використано інші варіанти інструкцій Іскрицькому та Зарембі, а також чернетки королівських чи урядових послань на Січ та до Гізеля. Всі вони були виявлені нами у рукописному збірнику фамільного архіву князів Замоївських за номером 3036³. Місцезберігання названих та інших списків інструкцій і листів не є випадковим. Марцін Замоївський, найвідоміший представник роду Замоївських кінця XVII ст., якраз у 1682 р. з брацлавського воєводи став люблінським, а у 1684–1685 рр. обіймав посаду адміністратора коронного скарбу, врешті — з 1685 р. до смерті у 1689 р. був великим коронним підскарбієм.

Даних про особу Василя Іскрицького небагато. Він походив з української православної шляхти і, ймовірно, був родичем відомого правобережного козацького полковника Василя Іскрицького, котрий став протопластом українського шляхетсько-козацького роду Іскрицьких. Важливішим є те, що Василь Іскрицький — посланець Яна Собеського, був племінником по матері гетьмана Правобережної України у 1663–1665 рр. Павла Тетері. Його батьком був український шляхтич Михайло Васильович Іскрицький, а матір'ю — сестра Павла Тетері Єва, або Євдокія (у другому шлюбі вона стала дружиною Якова Пекулицького). Як встановив В. Кривошея, «ці шлюби втягували в орбіту родинних зв'язків Іскрицьких, Троцьких (через шлюб сестри Настасії Іскрицької), Горбовських..., Островських і Пекулицьких. Зазначимо, що Островських і Троцьких зустрічаємо серед відомої покозаченої настаської шляхти, що однією з перших перейшла на бік повсталих в Білоцерківському полку»⁴. Крім Василя Іскрицького від цього шлюбу Михайла та Єви був ще син Криштоф. І Василь, і Криштоф Іскрицькі були нобілітовані у 1659 р. як «заслужені в Войске Запорожском товарищи»⁵. Завдяки родинним зв'язкам Василь Іскрицький опинився при королівському дворі. Не виключено, що його тримали там, як за королювання Михайла Вишневецького сина гетьмана Михайла Ханенка — Павла, а за Яна Собеського — сина Сірка

(Романа(?)). Гетьманські родичі розглядалися польськими королями і як закладники, і як майбутня опора польських впливів на Україні. В самій інструкції, що наводиться нижче, відзначалось, що В. Іскрицький був «вихований на королівському дворі, навчений тривалими подорожами королівським коштом». І дійсно, Іскрицький словом і ділом доводив свою відданість Польщі і тому розглядався як її надійний союзник, якому доручались важливі дипломатичні місії і командування значними військовими частинами.

У 1671 р. він брав участь у переговорах у Брацлаві козацької старшини з представниками Речі Посполитої Яном Собеським (тоді ще великим гетьманом коронним) та князем Дмитром Вишневецьким. У 1683 р. він був серед командувачів козацькими полками в армії Яна Собеського, які відзначились у славнозвісній битві під Віднем. На початку 1690 р. він прибув як посол до гетьмана Івана Мазепи від львівського єпископа Й. Шумлянського, насправді ж від Яна Собеського⁶. По смерті Яна Собеського В. Іскрицький був представником Речі Посполитої в Україні, який в якості посла великого гетьмана коронного Станіслава Яблоновського повіз листи львівського єпископа Йосифа Шумлянського (від 21 липня 1696 р.) до київського митрополита Варлаама Ясинського та білгородського воєводи, боярина Бориса Шереметева. Тексти цих листів навів на сторінках свого літопису Самійло Величко⁷.

Секретна дипломатична інструкція Іскрицькому від 29 липня 1682 р. була створена у коронній канцелярії і завірена її печаткою. Там же створено і секретну інструкцію для Заремби — таємного прихильника Речі Посполитої. Зазначимо, що опис способу зустрічі й контактів Іскрицького з Зарембою, поданий у інструкції, нагадує сторінки детективного роману, де йдеться про зустріч резидента з агентом. Той факт, що оригінали інструкцій для Іскрицького та Заремби залишилися у коронному архіві, звідки вони перейшли до фамільного архіву Замоїських, нібито дає підстави вважати, що місія Іскрицького залишилася нездійсненою. Однак інші списки інструкцій, які були використані З. Вуйціком, мають дещо пізнішу дату (31 липня 1682 р.). Очевидно, було створено новий варіант інструкцій для Заремби та Іскрицького, з оригіналами яких останній і вирушив до Димера.

Посередньо про це може свідчити і лист гетьмана Лівобережної України у 1672–1687 рр. Івана Самойловича, писаний до великого гетьмана коронного С. Яблоновського (від 16(6) листопада 1682 р.). У ньому Самойлович між іншим скаржився на Іскрицького, що утискав селян з сіл, які знаходилися у 1–3 милях під Києвом, змушував «їх давати стацію, чого перед тим не бувало, бо ті села є власністю різних київських монастирів»⁸. На жаль, не відомо, як проходила дана місія, але про її результати можна зробити деякі висновки. З. Вуйцік у своїй вищезгаданій праці вказує: «Українські плани Собеського провалилися, подібно як його балтійська політика»⁹. Але цей вірний висновок стосується стратегічних планів Речі Посполитої. Коли ж мова йде про участь українських козаків у боротьбі проти Османської імперії напередодні і під час Віденської битви 1683 р., то зусилля польської дипломатії були успішними. Козаки відзначилися і під стінами Відня, і на Чорному морі, вчинили дещо пізніше вдалий похід на Тягиню (Бендери), очолюваний гетьманом Куницьким, тощо. У реалізації даних планів є і внесок Василя Іскрицького.

Нижче, у додатках, подаються тексти інструкцій Іскрицькому та Зарембі, листів на Січ та до І. Гізеля. Всі вони проливають світло на малознаний епізод у дипломатичній боротьбі за налагодження українсько-польського антитурецького мілітарного союзу, але цим не вичерпується їхнє значення. Даний комплекс документів, особливо інструкція Іскрицькому, є пам'яткою літератури й публіцистики, аналогії яким важко знайти серед сухих дипломатичних документів Речі Посполитої. Видно, що вони писалися як зазивний універсал-маніфест, як своєрідна агітаційна прокламація. Саме тут устами уряду Речі Посполитої чітко засвідчено надзвичайно високу оцінку воєнного потенціалу українського козацтва, що не залишає каменя на камені від тверджень деяких польських публіцистів та істориків XVII ст., котрі прагнули заперечити всяке значення козацтва як мілітарної сили. Досить вказати на характерне визнання, яке міститься в інструкції Іскрицького: «Нема під сонцем світу такої потуги, котра б могла зламати польські шаблі при козацьких самопалах»; досить звернути увагу на той фрагмент інструкції, де засвідчується значення морських походів

запорожців в усі закутки Чорноморського узбережжя. Автор (або автори) інструкцій чітко вказують також на посилення колоніальної політики Москви по відношенню до України, зайвий раз удводнюючи цю елементарну істину, котру ніяк не визнають російські великодержавники, які у крайньому випадку погоджуються на колоніальний характер української політики Москви, але з пізнішого часу. Характерно, що в інструкції ясно засвідчено вживання термінів «руський», «російський» як синонімів до сучасного терміну «український», водночас інструкції вживають термін «московська нація», коли мова йде про росіян у сучасному розумінні.

Не обминули увагою інструкції і важливої проблеми взаємовідносин між Українською та Російською Православними Церквами, причому тут розвивається важлива думка короля Яна Собеського (власне, не тільки його, але й багатьох представників українського православного духовенства, керівників Української держави — Гетьманщини) про необхідність автокефалії для Української Православної Церкви. Крім цих документів ця думка відбилась у інструкції Яна Собеського, даній Йосифу Шумлянському: «Чи не ліпше мати свою голову у Києві, так як має московська столиця, бо ж Свята Софія у Києві на багато сот років старша, ніж соборна церква у Москві, старша від московських митрополитів, котрих тепер звать патріархами. Чи не ліпше бачити як духовну, так і світську владу у Києві, ніж шукати її невольничими шиями у Москві»¹⁰.

Можна вказати і на зафіксовану у інструкції чи не найпершу спробу польської дипломатії вплинути на Івана Мазепу (ще навіть не гетьмана), щоб повернути його у сферу польських впливів.

Не можна не вказати і на однобічність та тенденційність інструкції. Яскраво змальовуючи колоніальний наступ Московської та Османської імперій на Україну, вона цілком замовчує таку ж по суті політику Речі Посполитої на Правобережній Україні, де, до речі, гетьманат і козацтво були ліквідовані набагато раніше, ніж на залежній від Москви лівобічній Гетьманщині. Звичайно, в інструкціях ні слова не говорилося про якесь розширення автономії України, не кажучи про її незалежність. Важко говорити про

щирість намірів Яна Собеського, оскільки його козакофільство не виходило за межі відносно невеликих тактичних поступок. До того ж Ян Собеський в цей час вже охолонув до козаків і, як зазначає З. Вуйцік, «оскаржував їх перед Москвою за віроломство». Це, правда, не зашкодило йому звернутися до українських козаків у критичну мить для Речі Посполитої, і вони ще раз довели свою роль як захисників європейської цивілізації від османської агресії.

Нижче повністю наводяться тексти двох згаданих інструкцій і двох листів. Загальноживані на той час скорочення зберігаються, як от: ЖКМ РNM — Його Королівська Милість, Пан наш милостивий; s. p. — святої пам'яті, Р. Вуг — Господь Бог, тощо. Передача текстів здійснена за правилами, окресленими нами у одній із попередніх статей¹¹.

---

¹Perdenia J. Stanowisko Rzeczypospolitej szlacheckiej wobec sprawy Ukrainy na przełomie XVII–XVIII w. — Wrocław, 1963. — С. 20–22; Wójcik Z. Jan Sobieski. — Warszawa, 1983. — С. 304–307. Тут використовувалися списки інструкцій, що знаходяться у складі збірника № 1188 з фонду «Бібліотека ординації Замойських» Національної Бібліотеки у Варшаві.

²Wójcik Z. Jan Sobieski. — С. 304–306.

³Архів Головної давніх актів у Варшаві (далі — АГАД). — Ф. «Архів Замойських» (далі — АЗ). — № 3036. — С. 245–264. Тут є і списки універсалу Яна III Собеського «до Смоленського воеводства», даного С. Бентковському (с. 248–249).

⁴Кривошея В. В. Персональний склад та генеалогія української козацької старшини (1649–1782 рр.). — Дис. ... д-ра іст. н. (рукопис). — К., 2005. — С. 196; Див. також: Дашкевич Я. Павло Тетеря // Володарі гетьманської булави. — К., 1994. — С. 256.

⁵Там само. — С. 197.

⁶Чухліб Т. Гетьмани і монархи. — К.; Нью-Йорк, 1003. — С. 168, 281, 283, 284, 305. Тут же (с. 281) було стисло згадано й місію Іскрицького 1682 р.

⁷Величко С. Літопис. — К., 1991. — Т. 2. — С. 525–526.

⁸АГАД. — Ф. «АЗ». — № 3036. — С. 265.

⁹Wójcik Z. Jan Sobieski. — С. 307.

¹⁰Ibid. — С. 306.

¹¹Мицик Ю. З листування українських письменників-полемістів // Записки НТШ. — Львів. — 1993. — Т. ССXXV. — С. 315–316.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

Інструкція В. Іскрицькому, королівському секретареві, посланцю короля Яна III Собеського до козаків Лівобережної Гетьманщини

1682, липня 29 (?). — Яворів (?)

Ważne*

Instrukcyя urodzonemu Bazylemu Iskrzyckiemu, dworzaninowi naszemu, do Dymira wyprawionemu, dana z kancеляryi JKM P. N. M.

Tragedia moskiewska, od wieków niesłychana, jako każdego in admirationem wyroków Bożych, jusqam fatorum porywa. Tak non sinit, aby ojcowskie JKM, PNM, ku Rzptej serce i ku chrześcijaństwu miłość, otiosa aure o niej słyszeć i widzieć miała, dla czego jako zdrowie i krew własna zawsze ku pomnożeniu chwały Bożej i dobru popolitemu, ohotnie impendit et immolatur, jako głowe własna, szczyci Rpta i zaclania tak errigitur na ogłos śmierci tak okrutnej, gdy struły cara Jeo mci, świętej pamięci niebożczyka Theodora Ałexejewicza, brata swego, i uważając, że takie zamieszanie nieprzyjacioł Krzyża świętego innitare może do przemyślu o krajach chrześcijańskich, że one niespodziewanie naleść, opanować albo przynamniej pustoszyć moga et primam praedam kłaść sobie zechcą, Zadnieprze i te obszerności, które przymierznymi wprawdzie laty do państwa moskiewskiego zapadły, ale dziedzictwem są Rzptej i gdy niedługo przymierne lata zbieża, dodawszy wracać się powinni compagem i spólnej matki.

Uważa JKM, PNM, że od wielu lat ordy moskiewskie, jako to Astrachańska, Kazańska, Rezańska, Kasimowska, Beskiercy i Kalmucy dawno do porozumienia się z sobą tentantur, dawno od Krymu solicitantur, do jedności, dawno z Ozowa potęga turecka na państwo moskiewskie zagłada i szczęśliwości ich znosić nie może, dawno Krym ostrzy się na dusze chrześcijańskie i bez obłowu tęskni, kaznią coroczną

---

* Слово «важне» дописане зверху.

contentować się nie może, na okazyą tylko dybie i teraz niedopłacony haracz praetenduje, jako od posła tamecznego na dwór JKM przybyłego, mamy informacją.

Przyto JKM, PNMwy, iz urodzonej swojej ku ojczyźnie miłości, ku Bogu, światnicom jego i całemu chrześcijaństwu pobożności, curam tamtych krajów ojcowską bierze przed się owszem wszystkiego tamtego septemtrionu w zawieszonych tak wielkich nad nimi niebezpieczeństwach, przestrzega i wiedzieć pragnie w czym łaski i w czym pomocy, zaszytu i ratunku JKM, PNMgo, potrzebują.

A jako urodzonego niegdy Tetera, hetmana zaporowskiego, w wielki miał obserwancyej ac piss in patriam conatus jego amplectubatur i kochał tosz sobie po siostrzeńcu jego, urodzonym Iskrzyckim, obiecuje, że na dworze królewskim wychowany, długą peregrynacją za nakładem królewskim ćwiczony, drogę wuja swego trafi, ojczyźnie i kościołom Bożym i majestatowi Pańskiemu, jako najdoskonalej, najszczerzej i najskutecznej przysłużyć się zechce.

Poseła go tedy JKM, PNM, do Dymira, gdzie loco securo i pod praesidium królewskim, jako najprędzej stanąwszy, starać się będzie, aby się starszyznę kozackiej, starynnym pułkownikom, których Samujłowicz w czerniaki postrzygł, jako najprędzej ozwał. Opowiadając im wszystkie zwyszmiarowane niebezpieczeństwa, przy tym oznajmując, iz tą instancją zesłany, aby od każdego z nich odbierał, czego po JKM, PNM, potrzebują i do ratunku swego naleść rozumieją.

Najbardziej zaś to im rozważać będzie, że się bez generalnej rady porozumieć i namowić nie mogą, jaki im ratunek najpotężniejszy, którego odwołoczyć niepodobna, gdy takie niebezpieczeństwa nagłą ani czekać trzeba, żeby się nieprzyjaciel rozpatrzył, wygotował i na przyduszenie ich rezolwował, pustoszył i samym skutkiem wojował.

Teraz jeśli czas naradziwszy się jak najdoskonalej, łączyć się z JKM, PNM, jednoczyć siły z Rzpta i zmocnić się poki spolny nieprzyjaciel węgierską wojną zabawny zatrzął się w niej, nie spodziewając się takiej na państwa moskiewskie pogody, o której posłyszawszy, wykręcić się z wojny węgierskiej stara i pokoju u cesarza chrześcijańskiego szuka.

Zaczym w ręku to starszyzny otworzyć oczy mollojcom i samym się postrzepszy (?) w zgubie całego narodu, że mu ich do rady i

szukać sposobu namówić się statecznie jak się wzdy ratować chcą, czy się w chłopcy obrócić, jak cierpią i z ludzi rycerskich paszennimi umierać wolą.

Jakoż jeśli się nie postrzegą wielkie do tego podobieństwo i na to zakrojono, kiedy Zaporozże, zamkami tureckimi zawarte i na przyduszenie jego przez spary patrzano, aby to gniazdo wykorzeniło się, gdzie się mołojcy zbierali przed uciskami wszelakimi po wszystkich brzegach i na sam koniec Czarnego morza ognie zanosząc.

Rączyć się tedy w tym powinni, bo jak wdlugą pójdzie i starenni kozacy wymrzą, młodź w próżnowaniu porośnie, pamiętnika dzieł rycerskich kozackich nie będzie, w robocie chłopcy wszyscy się obrócą. Dobrze by tedy wszystkiego tego communicować urodzonemu także Mazeppie, który, jako się z stolice wrócił, już znać assawulą został, podobieństwa, że poki żył car Jmść niebożczyk, póki żyli, z którymi się oznał i protekcja u nich pozyskał, bojarowie na stolicy, póki zdało się kwitnąć to państwo, lubo nigdy dobrego fundamentu rada ich nie mała, atoli poty poki urodzony Mazeppa mógł mieć swojej fortuny nadzieje, ałe teraz, kiedy się już wszystko wywróciło, kiedy i dom carski ginie i bojarowie w krwi własnej potopieni i rwie się państwo, to za carem terazniejszym, to za carownami, które mężów i wydziału prowincyi potrzebuje, to za Kaspułatem Ciencielowiczem, który z kozakami duńskimi, beskiercami, cerkiesami, kałmukami wojną na stolice idzie i już znać Okę rzeke przeszedł, aż z Smioleńska przykazy wyprawdzają i szlachte smoleńską przeciw niemu, bojarom nie ufając, stawiają; co pocznie urodzony Mazeppa, na czym się wesprze w takowym zamieszaniu, na co się spuszcza, czemu ufa? Czy nie łepisz do dziedzicznej wrócić się wolności, w której się urodził, wychował i wrócić się do tego pana, którego znał zawsze na się łaskawego i z polityczniejszymi ostatek wieku trawić junakami, niż na tych zostawać dyskrecyjej, którzy sami giną, a na ludziach rycerskich mało się znają?

Biedny ptak, choć go w klatce karmią, szuka wolności, a człowiek rozumny niewolniczy smakować ma żywot zaprawdę przeciw Bogu, który nam dał literum arbitrum i przeciw rozumowi, którym co doskonalszego nie to, co ignobilicio tadzi.

Jaka ich zaś wolność, niech weźmą miarę i rekoligują się, kiedy ani te strona Dniepru, ani za Dnieprzem do JKM, PNMgo, mają przy-

stępy, wszędzie na nich czuwają i choć za przymiernymi tylko pod państwem moskiewskim sąłaty, znać im ojczyzny i pana dziedzicznego nie pozwalają.

Przełoży i to, jako nakwyrozumiali, tak starszyźnie, jako i urodzonemu Mazeppie, zgoła wszystkim, do kogokołwiek correspondencya przystęp mieć może, że przymierze lata za ośm lat najdali wychodzą, a długoż to nie zbieży.

A nawet i dotrzymać ich Rzpta nie jest obligowana, bo tą conditia pozwolił ich JKM, PNM, na proźbę posłów moskiewskich i tą condicia poprzysiągł ich na sejmie grodzińskim, że szlachcie się obudwoch tych narodów miało bydź na pomnożenie chwały Bożej, cerkwi świętych, dzwignienie z niewoli, pod którą iz świętanicami Bożemi jęczy.

Już wień cel porozumienie było ze wszystkim chrześcijaństwem na wschodzie słońca już-już orężę gotowali, już się sprzysięgali, już monarchowie chrześcijańskie na morze wychodzili, już się i gałerami bieli tureckimi i rozpędziwszy, rok całej nad zamkami, które Constantinopel z morza zamykają, stały, ale wszystko to evanuit, kiedy państwo moskiewskie przysięgi i od cara niebożczyka świętej pamięci Ałexeja Michajłowicy, dwa kroc na ewangelia cieleśnie uczyniwszy i od cara niebożczyka Jmć Theodora Ałexiejowicza, także cieleśnie na ewangelia i od dumnych bojar sześć kroc cieleśne ponowionej nie dotrzymali, zawiedli KJMć Rzpta nas, tych ogłosiwszy, wydali.

Jako to zatym Pan Bóg karze, jak się w swej krwi topią, jako miżernie giną sami, jako bliski dewri (??), tam wiedzą.

Wszakże JKM, PNM, kiedy już wiedział, że gnuśności i niestatku rady moskiewskiej przełamać nie mógł i z tego ich wypuszczał, tą tylko conditio, aby mu wolno było wojska kozackiego za swoje własne pieniądze na te wojnę zaciągnąć i już pieniądze, sukna, borosno na czterdzieści tysięcy wojska kozackiego było gotowych, była gotowa armata, gotowi konni ludzie, którzy przy tym wojsku zosobna wojować mieli. Ale i tego złość i upor rady tamecznej nie pozwolił, nie chcieli wojsku kozackiemu życzyć tej sławy i przed Bogiem przysługi, nie chcieli chłeba i zdobyczy, nie chcieli życzyć pokumania z rycerstwem polskim, aby sobie wolności nie przypomnieli, nie posmakowali i do własnej ojczyzny wrócić nie pomyśleli.

A nie tylko w tym krzywdę ma wojsko kozackie i wszytek naród rosiński, ale i w tym nie mniejsza, że gdy Rzpta zawiedzono bez posiłków moskiewskich, Kamieńca i Podola ustąpić turkom musiała, choć na nie było ciężko, przecie sobie wymówiła i obwarowała, że Ukraina wszyta kozakom nalieżeć ma i turcy się do niej bliskować ani fortec w niej osadzać nie powinni.

Co potym JKM, PNM, głową królewską krwią własną nałożywszy, wymógł pod Zwańcem i w Constantinopolu przez posła swego wielkiego tego dopilnował i sprawił, że Ukraina samym kozakom przysięgą samego cesarza tureckiego szczególnie zapisana.

Czego asacz nie dowód, kiedy po zburzonym, żał się Boże, Czehrynie, Chmielnicznkowi była oddana i mieszkał w Niemirowie.

Aleć i Czehryn mógł być obroniony, gdyby był Romodanowski nastąpił. Patrzył na to jeden z ludzi poselskich, który przy cesarzu pod Silistryą mieszkając, pod praetextem correspondencyej z wezyrem umyślnie był człowieka swego na wszystkie obozy przy wezyru zawiesił, aby się był wszystkiemu dla dobrej informatiej naszej przypatrzył, jakoż patrzył na to, kiedy cztery dni turcy za wód konie trzymali, muły, konie wielbłądy najuczzone mieli, już już pierchać się gotowali, byli się był Romodanowski na górze, choć za Taśminem pokazał.

Acz dopiero, gdy rada moskiewska wprzód w Krymie przez Tiapkina, stolnika, potym w Costantinopolu przez posła diaka wszytka Ukraine po Dniepr, pod rękę turecką oddali, do czego sami prawa żadnego nie mieli. Widzi naród wszytek rosiński, wojsko wszytko kozackie, kto w Niemirowie panuje i jak obce narody Ukraine osiadają, a naród kozacki wypychają aż do szczętu zgubią i wykorzenia.

Co zdaleka i wczesnie JKM, PNM, jako monarcha i wałeczny i rozumny i od Ducha Świętego między wszystkimi bez przykładu mądrością oświęcony, upatrując zawczasu Białą Cerkiew ze wszystkimi miastami i wsiami, także Pawołocze ze wszystkimi miastami i wsiami, jako zdawna bywały, sobie zostawił i na Rzptą wymówił, aby wojsko kozackie i naród wszytek rosiński mieli swoje gniazdo i przytułenie, choćby ich naród moskiewski na zmowie z turkami wykorzenicz myśleli.

Aleć to u samych że w rękę na ówczas wojsko kozackie myśleć o sobie ma eu(?) czas ratować się i wiary świętej, ma eu (?) czas wybić się

z niewoli, ma czas pokazać światu, że nie są wyrotkami od ojców swoich, toż w nich męstwo, to serce, ta chrześcijańska ochota, która była w dziadach, pradziadach i nadiadach ich.

Ani rozumieć trzeba, że tak osłabiona Rzpta, żeby się ratować nie miała wszędzie pomnia, jak wielkim wojnom, jak głównym i licznym nieprzyjacielom bez wszelkiej pomocy wystarczała Rzpta przy samopałach kozackich.

Nie masz pod słońcem świata takiej piotęgi, która by szablę polskiej, przy samopałach kozackich przełamać miała, ufać mogą, że Bóg murom chrześcijaństwa niedobytem i niewyciężonym ma Rzpta. Dał Bóg JKM, PNM, zdrowie, rozum, dostatki, dał wojsko, wodzów walecznych, dał rycerstwo, ochoty, dał zgodę domowa, że wszyscy na jeden głos na koń wsiąć gotowi.

Wojska też nie zbierać po włości, nie dopiero zaciągnąć, szukać albo ćwiczyć; wojsko starene, doświadczone, okurzone w obozach, gotowe w jednym tego dnia stanąć tam może, gdzie się go potrzeba pokaże.

Więc dla Boga czy nie pokazujesz zdrowy rozum, że lepi mieć głowę i pana na Kijowie w domu, w gniazdzie, w bliskości, niż go w zamieszanej krwią własną zalanej szukać stolicy. Albo się go z Krymu, albo się go z Tambułu bać i spodziewać.

Wzdyć przed stem lat albo mało więcej metropolita kijowski święcił moskiewskiego, co go teraz patriarchą zowią. A czy nie wieczna sromota i wstyd potomności, że teraz dla gnuśności czy wyrotków synów czy metropoilita, czy patriarcha, jako uzurpuje rządzi kijowskiego i cerkwiom Bożym kijowskim panuje, który im z przodków swoich podlegał.

Jako zaś JKM, PNM, cerkwie Boże kocha, jako się stara o ich gromadzenie, małosz dowodów, gdy ich i w dziedzicznych swych dobrach funduje, rozszerza, zdobi, pomnaża i fundować w dobrach królewskich pozwala i dochody im dawa.

A to i teraz na przeszłym sejmie duchowieństwa grekoruskiego większe, niż kiedy mieli poszanowanie, przykazał z duchowieństwem łacińskim ich porównać, z poddaństwa od panów wyjął, czynsze i podatki ludziom cerkiewnym odpuścił i w swoje własną ojcowską wziął

wszystkich protekcją, były tylko pod pretekstem nabożeństwa secretów z Polski do Constantinopola nie wywozili.

Aleć i samych kozaków, jako JKM, PNM, kocha i szanuje i ochrania, przyznają sami, którzy albo na wojnach z JKM, PNM, albo na dworze jego pańskim bywali, albo w niewolę wpadali, jako im szlatuła królewska zawsze bywała otwarta, otwiera i teraz serce ojcowskie. Otwiera pokoje królewskie, otwiera szkatułę własną, sejmu nie czekając chojną, były tylko wdzięcznymi byli i jako wolne rycerstwo do pana walecznego, synowie zgubieni do ojca i matki powracali.

Z czym wyprawione w różne strony duchowne osoby, taki ordynans mają, aby cokołwiek sprawa, pomienionemu urodzonemu Iskrzyckiemu donosili, a sami się na dokończenie sprawności swojej Zadnieprze wracali.

Jeżeli by zaś do Dymira przechodzić im daleko, albo trudno, tedy do monasteru Meżyorskiego lub na które insze przy Dnieprze miejsca przychodzić mają i dać znać o sobie do Dimira, aby urodzony Iskrzycki niemieszkanie do nich zbiegał, a co z nich wiadomości odbierze, niemieszkanie przez pocztę JKM, PNM, donosił. A w czym by potrzebowali duszą im być radą, gwoli czemu tak obszerna bierze z cancelarii informatią.

A że w tamtym razie rozmaite nie nowina przykłady, osoby na Zadnieprze wyprawione, jedna o drugiej nie wie i trzeba, żeby o sobie i dalej nie wiedzieli.

Aleć i na Zaporozie posłało się, bo z tego gniazda, jako zawsze rycerskiego, najpierwszy spodziewać się pociechi.

Wiedzieć i o protopopie białocerkiewskim, który w tej, która ma na Zadnieprzu i na Zaporozu i okolicznej confidencyej, zwykłej swej życzliwości próżnować w tej occurencyj nie będzie. Wiedzieć i o wielmożnym chorążym koronnym, który w Połonnym w tym czasie residować będzie, a za tym radę z nim communicować, gdyby co nagłego i tu nieopatrzzonego przypadło.

Podali się też okazją z duchowieństwem kijowskim do konferenciej, u której umiśnie szukać za taką, jaką pretenduje urodzony Iskrzycki z nimi confedentią. Tedy i duchowieństwo kijowskie i wszelkie, jako najdoskonałej tych wszystkich confederacij uczynić capacem, nie tak zaś urodzonego Iskrzyckiego JKM, PNM, obowiązuje, aby tyl-

ko monaster Meżorski miał do conferencyej, zwłaszcza, gdyby się na Zadnieprzu uczesłanie (?) tam jego ogłosić, a za tym pericitati mógł. Ałe wolno mu miejsca coraz odmieniając według bezpieczeństwa i upodobania, byłe instruktiej tej nie zgubił, aby jakimkolwiek przypadkiem nie dostała się w niechętnę ręcę, ponieważ pod pieczęcią idzie. Zaczyn nigdy jej z sobą na congerencye brać nie będzie, ałe ją *seculo loco* zostawiać w tej mierze powinien.

Im zaś więcej JKM, PNM, confidentiej swojej pomienionemu urodzonemu Iskrzyckiemu pokazuje i na jego ręcę dyrekcją tak wielkiego momenta składa. Sprawności i życzliwości ac *dexterinari* jego ufa, nie wątpi, że się na tym nie zawiedzie, że pomieniony urodzony Iskrzycki przykładem godnej pamięci wuja swego, szczerze i jako najgodni Rzptej przysługując się, skarbić sobie będzie łaske JKM, PN-Mgo, którą mu królewsla na zawsze obiecuje.

Aże *memoriae* temu podobny do rąk swoich powierzony, dla wielebnego protopopa, bierze urodzony Iskrzycki i *respons* JKM, PN-Mgo, temuż urodzonemu protopopowi należący, także list od wielebnego w Bogu księdza podkanclerzego. Tedy ubliżywszy się ku Białej Cerkwi pomienionemu wielebnemu protopopowi da znać, aby się na miejscu pewnym po drodze z urodzonym Iskrzyckim zjachał, a listy mu oddawszy, *memoriał* pomieniony da do przeczytania i przepisać mu go pozwoli, jeżeli zechce, ż ręki go jednak swojej nie puści i dochowa, aby jako rzecz *authentyczna* oraz z instrukcją swoją, którą teraz bierze do *cancellariej* więc oddał za powrotem swoim szczęśliwym nie danego zać in *originali* *memoriału* do rąk pomienionego protopopa, najlepiej ten będzie miał *praetext*, że go sam dla informacyj swojej potrzebuje. Wszak jeśli by kiedy z listem swoim wielebny protopop z ludzi, z którymi *tractuje*, zesłał kogo dla większej wiary, aby ten *memoryał* w ręku urodzonego Iskrzyckiego czytał. Tedy uwarzywszy, jeśli owa osoba w szczerości go czytać zechce, nie na obłudę, tedy go pokazać będzie wolno. Co się *prudentis* urodzonego Iskrzyckiego, jako i wszytek ten *tractament*, złączą, aby wszytko to, co dla siebie i dla wielebnego protopopa bierze, jako w najlepszym trzymał sekrecie.

ГАГД. — Ф. «А3». — № 3036. — С. 252–260. — Оригинал (?).

№ 2

**Інструкція з коронної канцелярії Речі Посполитої
для білоцерківського протопопа Заремби**

1682, липня 29. — Яворів (?)

Ważne*.

Pamięć wielebnemu Zarembie, protopopowi białocerkiewskiemu,

dana z cancellaryi JKM, PNMgo, dnia XXIX miesiąca lipca roku Pańskiego 1682.

Udziela JKM, PNMwy, wielebnemu protopopowi żalu swego, który mieć raczy serdeczny z śmierci tak okrutnej, gdy struty niebożczyka świętej pamięci Theodora, cara jemci moskiewskiego, brata swego, z którego pobożności i wielu cnot chrześcijańskich, wielka była ku pomnożeniu dobra chrześcijańskiego nadzieja. Więc zadumiewa się JKM, PNM, na sądy Boże, gdy bez woli Bożej nic się nie dzieje, że tak wielkie na stolicy moskiewskiej krwi chrześcijańskiej przelanie i tak wielkie zamieszanie.

A przypominają sobie JKM, PNM, jako od wielu lat ordy pod państwem moskiewskim będące, Astrachańska, Kazańska, Rezańska, Kasimowska, beskierców i kalmuców, miesza i do buntów namawia niechęć samoiecka i ledwo to nie jest pewna, że się od nich ciężką jakąś gotuje na państwa moskiewskie nawalność.

Ani Krym w tak długim próżnowaniu tęskniąc, opuści też okazyj i pewnie obłowić się zechce na Zadnieprzu.

Kto nad to ręczy, jeśli i Ozow** jaki potęgi nie wyrze, gdy jako przypowieść: «Pan jego na kołasce zająca szuje». Tu zaś Dniepr, zamkami zawarty, Zaporozie przyduszone i Ukraina z tego boku wszystka, wprzód w Krymie przez posła moskiewskiego pod rękę turecką po sam Dniepr, choć panowie moskiewscy sami żadnego do niej nie mieli prawa i tylko najjaśniejszemu JKM, PNMemu, i następcom jego, królom

---

* Слово «важне» дописане зверху.

** На маргінесах дописано: «Azow z turecką załogą».

Ichm polskim dziedzictwem należy od wieków a temu narodowi kozackiemu.

Dla czego Rzpta, choć jej naderó ciężko było, gdy za niedaniem posiłków od państwa moskiewskiego, dwóch carów kilka kroc ponowioną przysięgą, a przysięgą dumnych bojar ubezpieczona, na które się była spuściła i Kamieńca, Podola ustąpić musiała, a pewnie to sobie wymówiła i obwarowała, żeby się do Ukrainy nikt nie bliskował, ale żeby tylko samym kozakom należała. Co i JKM, PNMwy, głową królewską i krwią własną nałożywszy, wymógł pod Zurawnem i na Stambułe przez posła swego wielkiego dopilnować, iże przestrzegał cesarza tureckiego, kozakom zapisana Ukraina, czego jasny dowód, że choć po zburzonym Czehrynie nie komu inszemu, ale Chmielniczenkowi podana była i Czehryn na resydentią naznaczony, aż dopiero teraz za tractatem na Stambułe posła mosliewskiego oczewista komu poddana jest, jako Ukraine, gniazdo kiedyś cnego rycerstwa, za wiare świętą odważną, obce osiadają narody.

Niech to zatym w uwage swą weźmie wszytek naród rosyński, niech się oćuci ze snu śmiertelnego, niech oczy przetrze i zrozumie, czuje zgubę, do której kto ich najbardziej pędzi, kto przysiodłał, duśi i wykorzenić chce Zaporozie, kto zawsze pozwolił i na to przez spary, jako mówią, patrzył i z jakich przyczyn i tym bokiem Dniepra i Zandnieprzem do Zaporozia od majestatu JKM, PNMgo, nie masz przystępu, sami łepi tameczni obywateli i mieszkańcy wiedzieć mogą. Potrzebna zatym, aby biedę swoje owszem ostatniu zgubę i wykorzienie uwarzywszy, wcześniej się namysłęli, wcześniej naradzili jako się ratować chce i czego po JKM, PNM, im do ratunku swego potrzebują.

Wiedza dobrze, którzy albo na wojnach z JKM, PNMym, bywali, albo na dworze jego pańskim bywali, albo się w niewolę dostawali, jako naród kozacki kocha, jako szanuje ludzi rycerskich, iż sam pan wojenny; jako Zaporozie ma w swej opiece i zmocnić, rozkrzewić zawsze usiłował, jako Sierkowego syna dla pamięci i zasług ojca jego do siebie przygarneł, jako daruje każdego i nikt od majestatu pańskiego smętnym się nie wracał.

Widzą, jako JKM, PNMwy, cerkwie Boże kocha, gdy fundacye i w dziedzicznych dobrach swoich i w dobrach Rzptej onych pomnaża i teraz na przeszłym sejmie większe poszanowanie wszytkiego ducho-

wieństwa grecoruskiego nakazał i duchowieństwem łacińskim onych porównał, z poddaństwa panów wyjął i wszystkie czynsze i podwody im odpuścił, tylko aby pod tytułem nabożeństwa secretów z Polski do Constantinopola nie wynosili. A zatym i teraz declaruje, że serce ojcowskie, pokoje królewskie i szkatuła wszystkich wobec i każdemu zosobna otwarte.

Nie masz takiej ceny, takiego kosztu i nakładu, którego by JKM, PNM, żałować miał na podzwignienia rycerstwa kozackiego i wszystkiego narodu rosińskiego.

Dał P. Bóg JKM, PNM, zdrowie, rozum, męstwo, którym po wszystkim świecie słynie i błogosławieństwo obfite.

Dał wojska gotowe, odważne, sprawne, bitne i wodzów walecznych, o których starszyna turecka, zpod Czeheryna wracająca, przed wielkim posłom JKM, PNMgo, na dworze cesarza tureckiego mieszkającym, mawiali, że gdyby było pod Czeherynem cztery albo sześć tysięcy, a najwięcej dziesięć tysięcy szabel polskicjh przy samopałach kozackich, noga by ich była nie uszła. Skąd dowód jako w tamtym narodzie dzielność polską i kozacką respectują.

I słusznie, bo jeśli od wieków szabla polska z samopałami kozackimi wystarczała wszystkim okolicznym nieprzyjacielom i wytrzymała chwałebnie największym nawalnościom, jeśli imie kozackie strasznie było nie tylko w Bułgarii, Trapezutach i w Rumelii, ale i po głębokiej Asii, gdy ognie swoje na koniec morza Czarneho zanosili, nie wątpie, że i teraz nie masz takiej potęgi na świecie, któraby szabli polski i samopałom kozackim wytrzymała.

Niech zatym naród kozacki wspomni na dziadów i pradziadów i nadziadów swoich i pokaże światu, że toż w nich serce, toż dziło, toż męstwo, co i w tamtych było, taż ochota do pomnożenia wiary świętej, cerkwi Bożych i wolności, w której chwałebnie żyli przodkowie, niech że synowie i wnukowie mizernie nie umierając w niewoli.

Dla czego JKM, PNM, jako pan pobożny, sprawiedliwy, waleczny, złącza wielebnemu protopopie, aby nie tylko z życzliwości ku majestatowi pańskiemu, z którą się zawsze odziwał, ale dla własnego sumienia i zbawienia, jako osoba duchowna, co tu czytać będzie, przełożył to wszystkim przyjacielom swoim, tak na Zaporozu, jako i na Zadniepru, aby opowiedział wszystkim starennym półkownikom, któ-

rych zwierchność dla pychy i ambitiej swojej, aby samemu panować i pożytki brać, w czerniaków obróciła, że ich JKM, PNMwy, jako pan rycerski, doświadczonych i walecznych junaków serdecznie żałuje i że im otwiera serce swoje ojcowskie, otwiera pokoje królewskie, otwiera szkatułę. Niech przez wielebnego protopopa zwierza się, czego do obrony i ratunku swego od majestatu pańskiego potrzebują. Nadto niech wiedzą i opowiedzą pobratymom swoim i wszystkim chrześcianom, że na ratunku ich wojska JKM, PNM, które obozem stoją, na ostatku głos ich i z osobą pańską gotowe, w jednym tego dniu tam stanie, gdzie ich potrzebować będą, niech tylko szczerze serce swoje otworzą dolegliwości się z większą i radę do ratunku samych siebie, na którą się zgodzą, obiecuję.

Jako im imieniem JKM, PNM, objawia cancellarya, że lubo JKM, PNMwy, w nadzieje złączenia sił obudwoch narodów na drugie trzynaście lat przymierny pokój w Grodnie poprzysiągł na fundamencie przysięgi panów moskiewskich, że owo złączenie stać miało, na czym się potym JKM, PNM, zawiodł, bo tego p. moskiewscy poprzysiągszy, nie dotrzymali, przecież i z tych trzynastu lat przymiernych, już kilka lat upadło, a długoż ten ostatek nie zbieży.

A zatym czy nie lepiej się zawczasu patrzeć, w czas o sobie radzić, brać się coprędziej do wolności, pomniąc, że kto czasu czeka, czas traci.

Co wszystko nie tylko na rękę i sprawność, ale i na sumienie i duszę składa JKM, PNM, wielebnego protopopa i doświadczoną życzliwość jego; wzajem go upewniają, że cokołwiek podejmie prace i kosztu, sowito mu to JKM PNMwy i dziatkom tego nadgradzać będzie i upewnia go słowem królewskim, ufając, że jako człowiek zawsze rycerski, nadto duchowny i pobożny pasterz cierpiecz tego na sercu swoim nie może, aby dłuższej dusze chrześciańskie ginęły i łupem były spolnych nieprzyjacioł i co jeszcze żałośniejsza, aby nieprzyjacioł ojczyźnie swojej dłuży rodzić miały.

Co wszystko dla większej wagi i wiary pieczęcią koronną JKM, PNMwy, potwierdzić rozkazać raczył.

№ 3

**Лист короля Речі Посполитої Яна III Собеського
до архімандрита Києво-Печерської лаври
Інокентія Гізеля**

1682, липня 29 (?). — Яворів (?)

DO GIZELA.

Wielebny w Bogu, wiernie nam miły!

Sprawuje pobożność wiern. w., która osobliwie sobie zaleconą mamy, że dłużej o affekcie ku wiern. waszej naszymi nie milczemy. Z niego zatym nawidzamy wiern. wasze i o jego powodzeniu, daj Boże, szczęśliwym, wiedzieć pragniemy. Nie może i tego znieść serce nasze żalu, którym indignamur na okrucieństwa nad ś. p. carem J. mćią, bratem naszym, pomazanikiem Bożym, wykonane monarchą, pełnym Ducha S. i do zaszczytu całego chrześcijaństwa bardzo ochotnym i żarliwym, gdyby mu nie przeszkadzała była taigania (?) jako mamy informatia, zgniłej starością rady. Umyślnie zatym do wiern. waszej posyłaju, abyśmy najpoćieśniejszą wszystkiego tego mieli wiadomość, cokolwiek się, żal Boże, stało, dopieroż by, strzeż Boże, upadło serce chrześcijaństwu, wnętrzniemi niezgodami rozerwanemu, że choć na chwale Bożej, błogosławieństwie Jego świętym ginie, wierność szczęśliwą traci i na straszne sądy Boże zamieszkania spólnego ratunku zarabiać nie czuje, jako i narody wasze prawosławne rosińskie zguby swojej i wykorzenienia nie czują, iż Bóg rozum odjął za opuszczoną chwałę Swoje świętą, świątнице sprofo[no]wane, dusze chrześcijańskie jak na rzeź wydane, z których jedne mizernie pobite albo głodem i nędzą pożarły, albo łopate przeciwko chrześcijaństwu ciągną albo nieprzyjacielom łożę ścięłą, na co nie wątpiemy, duchowieństwo prawdziwe, z Bozym złączone, osobliwie wiern. wasza, rzewnie się w sercu ubolewać musisz. Któremu dobrość Boża i podobności i rozumu nad wielu (...) * dała. Aleć ufaj nam, wiern. wasza, że siły nasze nie tak osłabione, aby o nich desperować trzeba, jeszcze Bóg dał nam tyle rozumu, tyle siły, mężów walecznych, odważnego rycerstwa, skarbów, że nie tylko chwała Boża upadła dzwignąć,

---

* Одне слово написано нерозбірливо.

świętnice Pańskie odzyskać, zubożone albo zgubione podnieść i chwałę Bożą ściśnioną rozkrzewić, aże i naród wszytek rosyjski do dawnej sławy, osobliwie narody przymiernemi cały nieco* zapadłe, do wolności prawdziwej i dziedzicznej przywrócić możemy, były tylko sami posrzyć się chcieli, siły swoje znali, łaską, staraniem i opieką naszą i nade wszystko łaską Bożą, która folguje, oczy otwiera, czasu do recollectiej i objaśnienia rozumu pozwala, nie gardzili, w czym znosiliśmy z p. p. Jeo Car. We., bratem naszym, aże jako dz(...)** wielkie bawiła nierozgarniona rada teraz, nie daj Boże, upadku, jeżeli go pobożność duchowieństwa za przykładem i powodem wiern. waszej. Co składamy na ręcę wiern. waszej, składamy na dusze jego, abyś za to przed Bogiem odpowiadać był powinien, w czymkolwiek był czego nie rozumiemy (...)** albo nie mógł, albo się radę nie przyłożył, albo nas przestrzec informować i szczerze się z nami znosić nie chciał. Sądzie byście o to przed Paniem Bogiem z nami musiał, którego pobożności ufamy one osobliwe respektujemy i łaską królewską zdobić i na wszelką potomność ku sławie wielkiej podać pragniemy. Tęskliwie zatym rady i skutku dobrego chrześcijańskiemu od pobożności wiern. waszej czekamy, któremu dobrego od P. Boga zdrowia życzymy.

АГАД. — Ф. «АЗ». — № 3036. — С. 246–247. — Чернетка.

№ 4

Лист короля Речі Посполитої Яна III Собеського до Війська Запорізького Низового

1682, липня 29(?). — Яворів (?)

DO ZAPOROZA.

Urodzonym, mężnym i rycerskim ludziom, atamanowi koszowemu, asawułom i wszystkiemu rycerstwu, w Sieczy będącemu, wiernie zawsze nam miłym, łaskę nasze królewską.

---

* Тут є слова «od nas», котрі пізніше були заклеєні.

** Одне слово написано нерозбірливо.

*** Одне слово написано нерозбірливо.

Urodzeni wiernie nam mili!

Nie wygasł z serca naszego królewskiego dziedziczny affekt ku Wojsku Zaporoskiemu, lubo nas dzielą zastępy spolnych nieprzyjaciół przerywały i przerywają podufne między nami porozumienie. Nie wygasła, mowimy, z serca ojcowskiego miłość ku odważemu rycerstwu, z którym pospołu nie ciężko nam było tak wiele kroc przelewać krew własną za chwałę Bożą, obrone świątń Jego i zaszczyt dusz chrześcijańskich. W czym Wojsko Zaporowskie przed wszystkimi narodami przodkować chwałębnie i statecznie widzieliśmy i przyznawamy, dla czego daje się dłużej w sercu naszym królewskim nie może żal^{*}, iż z wiern. naszymi, jako ludzmi rycerskimi, znosić się dotąd nie mogliśmy, których jako kochamy, jako szanujemy i jako im serce nasze i szkatuła zawsze otwarta, przyznaje którykołwiek, albo na wojne z nami, albo na dworze naszym bywali i bywają, albo w niewolę wpadały; świadkiem urodz. Sierko, którego jako syna tak wielkiego męża i wodza za całość chrześcijaństwa odważnego, przytuliliśmy do siebie i^{**} wzięliśmy opiekę, abyśmy pokazali światu, jakośmy wdzięczni prac rycerskich ojca jego i jako wszystkim, do nas się gornącym z Wojska Zaporowskiego rycerstwu, otwarte królewskie pokoje. A zatym urodzonych, dobrze na Zaporozie znajomych, z niewoli kosztem i staraniem naszym wydzwignionym, na dworze naszym odżywiwszy, do wiern. w. w. posyłamy, abyście dowiedzieli, co się z wiern. w. w. dzieje, w jakim ście szczęściu i powodzeniu kto z wiern. waszych znajomych żyje i czy też o majestacie naszym pomnicie, czego po nas potrzebujecie, abyśmy garnących się do m[aje]s[ta]tu naszego, w czym kto potrzebuje, radować, o potrzebach ich radzić i darować mogli, ktoby o co prosił nad miłość zaś nasze ku wiern. w. w. przywodzi żal na tak srogie okrucieństwo, którym niebk. Car j. mc. moskiewski, brat nasz. monarcha, chrześcijaństwo kochający i do ratunku jego rzesko i szczerze biorący się, śmiercią, żal się Boże, w kwitnącym wieku, poełgł, pomazanik Boży i niemal wszystko pokolenie, tak wojenne i na wszyświat sławne, pobożnie chrześcijańskiemu zaszczytowi nader potrzebne, co ledwo wiary podobna, snać wytrute, o co byście P. Bóg gniewać musi i złość tak wielka pew-

---

* Тут є слова («z rozdzielenia»), котрі пізніше були закреслені.

** Тут є слова («на własną»), котрі пізніше було закреслено.

nie by karał, którą by się i wszytek świat brzydził. A zatem inszi monarchowie chrześcijańskie urażać byście musieli, a niby do spólnego zaszczytu myślili, a niby ratować chcieli, prętkoby i wiern. w. w. odbiranemu od wszystkich ku cerkwie ciężko być musiało. Aleć i innych monarchów chrześcijańskich ani czekając, ani szukając, szabla polska z samopałami kozackimi tak potężna, żeby równy dziadów w. m. była, że przed nimi drżał wszytek świat i nikt się ośmielić przeciwko narodom naszym nie śmiał, póki były w jedności. Grzechy potym sprawiły, iż zagniewany Bóg przepuścił niezgodę i poraził tak wielkim krwi przelaniem, że już prawie imie ginie kozaka, któremy koniecznie dzwignąć chcemy i pewnie dzwigniemy, jeśli wiern. w. w. urodzeni, tego będziecie i wolnym sobie narodem być i żyć zechcecie, sprawi się Bóg i na wieki sądy Jego święte cierpieć będzie; kto urodz. Doroszowi był radą i powodem, że zdesperowawszy o potędze majestatów polskich, o ziemnych opiekunów Wojska Zaporoskiego, inszej protektiej tam i sam szukał, aż i sam na duszy, na wolności zginął, sławę i wolność Wojska Zaporoskiego zgubił, aleć przecie niech to do ostatniej desperatiej wiern. w. w. nie przywodzi, ufajcie słowu naszemu królewskiemu, jako pomazańca Boskiego, że tyle mamy sił, tyle skarbów, tyle cnego rycerstwa polskiego, że się i sami obronić, i Wojsko kozackie w naród sławny podnieść z wolnością, której nam Bóg, Sam Stworca nasz, dotrzymuje i każdemu z nas wolną drogę dobrego lub złego zostawią wolnością, mowimy, udarować zmo (?) i ozdobić możemy, bo zguby tak odważnego rycerstwa cierpieć nie możemy serdecznie w. w. żałujemy, zdrowia i krwi własnej na zaszczyty podniesiemi, ich żałować nie będziemy, jeżeli wdzięczność w. w. wolność do m[ajes]t[atu] naszego i szerość uznamy. Którym dobrego od pana Boga zdrowia życzymy.

АГАД. — Ф. «АЗ». — № 3036. — С. 245–246. — Чернетка.

К о м е н т а р і :

№ 1

«Федора Олексійовича» — Федір II, московський цар у 1676–1682 рр.

«Самойлович» — Іван Самойлович, гетьман Лівобережної України у 1672–1687 рр.

«Мазепа» — Іван Мазепа, гетьман України у 1687–1709 рр., генеральний осавул у 1682–1687 рр.

«Олексій Михайлович» — Олексій, московський цар у 1645–1676 рр.

«Кам'янець і Поділля» — Мова йде про взяття турецькими військами Кам'янець-Подільського у 1672 р., після чого все Поділля перейшло під владу Османської імперії.

«Журавном» — На підставі мирних договорів з Туреччиною у Бучачі (13.X.1672), Журавні (1673) та Стамбулі (1678), причому останній було укладено великим послом Речі Посполитої Яном Гнинським, Польща формально визнавала Україну належною козакам.

«Хмельниченкові» — Юрій Хмельницький, гетьман України у 1659–1663 рр., турецький ставленник на гетьманство у 1677–1681 рр., резидував у Немирові. Далі мова йде про взяття турками Чигирин у 1678 р. Дійсно, московські війська на чолі з Г. Ромодановським діяли досить пасивно, внаслідок чого турки перехопили ініціативу і виграли кампанію.

«Тяпкина» — Василь Тяпкин — перший резидент Московської держави у Речі Посполитій (1673–1677), посол, який укладав Бахчисарайський мирний договір 1681 р.

«хорунжим коронним» — Йдеться про Єроніма Августина Любомирського, який у 1676–1683 рр. обіймав посаду хорунжого коронного.

«Дорош» — Йдеться про Петра Дорошенка, гетьмана України у 1665–1676 рр.

№ 3

«Гізеля» — Інокентій Гізель, архімандрит Києво-Печерської Лаври у 1656–1683 рр.